



Akamella kyrkogård – kyrkogården som *plundrades*

Carl-Gösta Ojala, Uppsala universitet



Akamella kyrkogård ligger vid Muonioälvens strand på den svenska sidan av älven, strax nordväst om samhället Muonio, som ligger på den finska sidan av älven.

Kyrkogården har varit i bruk från 1600-talet och in på 1800-talet och den har använts som begravningsplats av förfäder till dagens tornedalska och samiska befolkningsgrupper. Platsen kan ha haft en särskild betydelse för människor som levde i området även tidigare än på 1600-talet.

Det finns också en mörkare historia som hänger över kyrkogården och som har lämnat djupa spår och sår efter sig hos lokalbefolkningen. Flera gravar har plundrats där.

Det var på sommaren 1878 som en medicinstudent från Helsingfors universitet grävde upp kvarlevorna från Akamella kyrkogård. Han hette Edvard Pfaler och var son till Muonioniskas tidigare kyrkoherde.

Enligt nedtecknade uppgifter ska minst 25 kranier ha grävts upp då. De var mycket välbehållna och i texten anges att befolkningen i området är finsk och

delvis samisk. Kvarlevorna fördes till Helsingfors universitet i Finland för att där användas i rasbiologisk forskning.

Även i de gamla anatomiska samlingarna vid Uppsala universitet verkar det ha funnits två kranier som kommit år 1878 från en kyrkogård vid Muonionniska (dagens Muonio). Det är med stor sannolikhet att dessa kranier kommer från Pfalers utgrävningar i Akamella. Tyvärr är det ännu oklart hur de har hamnat i Uppsala. Endast ett av kranierna har återfunnits i samlingarna. Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksoalaiset (STR-T) har begärt att Uppsala universitet ska lämna tillbaka detta kranium. Senare har även ett kranium tillhörande Akamella flyttats från Helsingfors universitet till Uleåborgs universitet.

Det är viktigt att försöka förstå historien bakom insamlingen av mänskliga kvarlevor. Vi behöver känna till i vilka samhälleliga och vetenskapliga sammanhang detta kunde ske.

Akamella kyrkogård var inte den enda kyrkogård som plundrades. Utgrävningar, plundringar och insamling av mänskliga kvarlevor ägde rum på fler kyrkogårdar

och gravplatser längs med gränsälven under 1800-tal och tidigt 1900-tal.

Plundringar av gravar gjordes även på andra platser i Sverige och Finland. Det fanns ett stort internationellt intresse inom vetenskapliga kretsar för kvarlevor från människor i norra Sverige och Finland. Kranier mättes och användes i vetenskapliga arbeten. Utgrävningar och plundringar skedde ofta på ett djupt oetiskt och kränkande sätt.

I Sverige skapades tre stora anatomiska samlingar vid Karolinska institutet i Stockholm, Uppsala universitet och Lunds universitet. Liknande samlingar växte även fram vid till exempel universiteten i Oslo och Helsingfors och i många andra länder. Till dessa anatomiska samlingar insamlades främst kranier, från olika folkgrupper i olika delar av världen.





Anders Retzius var under 1800-talet professor i anatomi vid Karolinska Institutet och en ledande kraniesamlare i Sverige. Han grundade ett så kallat skallindex, en mätmetod som delade in människor i långskalliga och kortskaalliga grupper. I Anders Retzius samling vid Karolinska institutet har det funnits ett kranium som kom från Muoniovaara, i närheten av Akamella kyrkogård, men detta kranium verkar ha förstörts under en stor brand på 1890-talet. Detta kranium hade lämnats till samlingen av en Dr. Salomon som arbetade tillsammans med en engelsk äggsamlare med namnet John Wolley. Wolley bodde några år under 1850-talet i Muoniovaara för att samla fågelägg. I gamla brev kan man läsa att Salomon letade efter kranier på begravningsplatser i området. Kanske kom det kranium som Salomon lämnade in till Anders Retzius samling från Akamella kyrkogård.

Förutom forskare var även företrädare för Svenska kyrkan inblandade i plundringar av kyrkogårdar, bland annat Lars Levi Læstadius, kyrkoherde i Karesuando och senare Pajala.

Att Akamella utgör en särskild plats för många människor är tydligt. Det finns många gamla berättelser om begravningsplatsen som spridits bland lokalbefolkningen och ibland dokumenterats av besökande. Likaså svämmas webbsidor på internet över med moderna berättelser om platsen. Många berättelser handlar om märkliga och kusliga upplevelser.

Kvarlevor från 23 människor, som grävdes upp år 1878 från Akamella kyrkogård, återbördades till platsen i augusti år 2024. I samband med en ceremoni begravdes kvarlevorna återigen i jorden på kyrkogården.

Anatomisk samling:

En samling med mänskliga kvarlevor som användes vid forskning. I Lund, liksom vid andra anatomiska institutioner i Sverige, användes kvarlevor exempelvis för att beskriva variationer mellan olika grupper och olika tidsperioder.

Källa: Historiska museet.



RASBIOLOGISK FORSKNING

Under 1800-talet utvecklades rasbiologin och ansågs vara en vetenskap. Rasbiologin bygger på teorier om att människor kan delas in i raser baserat på olika ärftliga egenskaper. Det var ett försök att vetenskapligt bekräfta dessa teorier. Rasbiologin präglades av stereotyper och rasistiska föreställningar och har inget stöd i dagens vetenskap.

Genom att undersöka och registrera människors huvudmått, hudfärg, ögonfärg och hårfärg skulle de olika raserna kartläggas. Utöver de fysiska egenskaperna menade rasbiologerna även att inre egenskaper och beteenden ärvdes och att dessa avspeglades i människors utseende.

Källa: Sveriges museum om förintelsen.









**Svenska
kyrkan**

**Muonio
Sameby**



**Svenska Tornedalingars Riksförbund
Tornionlaaksolaiset**